

KOPPÁNY ATTILA: VELENCEI HEGYSÉG

Mese a házmester-ügyről

Ma történetet, ma mesét mondog most el. Hogy miért mese? Mert történhetett bárhol, akár túl az Operenciás tengeren, feltéve, hogy ott is épülnek lakótelepek.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy tízemeletes lakótelepi ház. Új volt, szép volt, a lakók éppen hogy beköltöztek. Gazdát is hamar kapott az épület, házfelügyelőt, egy fiatalasszony személyében. Mindenki meglepedésére, igazán jól végezte munkáját, tiszta, rendes volt a ház külseje-belseje. Naponta lapátot, seprűt kötött a háfára, kezébe kapta a vödör, tisztítószereket, lifttel felment a tizedik emeletre, s onnan gyalog lefelé, emeletenként, szépen, módszeresen üldözve a piszkot.

Új seprűt jól seper — gondolták a lakók, s tudatuk mélyén ott lapult a gyanakvás, hátha kopik az a seprű, s majd nem tud minden szemetet maga alá gyűjteni. Hanem a csoda — a szokásostól eltérően, hisz' meséről van szó — tovább tartott három napnál. Még egy évnel is. Tiszta, rendes volt a ház, mindenek ára volt. A házmester mástól is megkövetelte a lépcsőházi rendet. Magyarul követelte. Isten menten attól, hogy valakiben hibát találjon, mert akkor zárt ajtókat mögött is megismerhették a kiszemelt áldozat le- és felmenőági rokonait, meg a hozzájuk csatlózt jölköket. Egy kicsit bosszantotta is a békés polgárokat, hogy ha netán lift helyett a lépcsőt használták, ezzel természetesen piszkították, már rögtönítélő bírsággá változott a házmester. De hát végül is megszokták. Oly keveset tartózkodtak otthon, mindent ki lehetett bírni. Mármint azoknak, akik reggeltől késő délutánig a munkahelyükön éltek.

De nem az otthon maradt, gyerekre anyáknak, akiknek egy-kettőre jó célpont lett a házmester. Valószínűleg csak azért, mert nemült nap mint nap velük a játszótéri padokon, s nem mondta együttükkel véleményüket a lakótársokról. Hogy ne szaporítsam tovább a szót, kikezdték, megfúrták a lakászövetkezetnél. Az meg, szerencsétlenségére, éppen ebben az időben szülte második gyermekét, s férje, a jámbor, halk szavú ember gyanútlanul másodállásban vállalta a ház körüli teendők ellátását. Nem is volt abban hiba, a tisztaság, a rend a megszokott maradt.

Hihetetlenül intrikus, pletykás tud lenni egy összeverődött asszonycsoport, ha nincs más dolga, csak a szócséplés, vagy ha valakit kiszemelt magának — persze, csak ebben a mesében. Az asszony helyett most már a férjre hányták a sarat. Hogy nem dolgozik eleget. Meg hogy a múlt héten sem mosta le a bejárati ajtó üvegét... Az meg szegény csak tűrte egy darabig — mert persze visszamondták neki jószágjóakarói — mignem odáig fajult a dolog, hogy egy szép, napsüléses napon bement a la-

kászövetkezet irodájába. Remegő szájjal védekezett, ő ezt már nem bírja tovább, őt ne szidja senki, ott egye meg a fene azt az ezeröttszáz forintot. Csitítgatták, nyugtatgatták — lemondott.

Lassan-lassan fény derült az intrikák indító okára is. A sok — hivatalosan gyermekét nevelő — asszony úgy gondolta, úgyszólván van, miért ne söpörhetné ki ő a lépcsőházat azért az ezeröttszáz forintért. Erről ugyan egymás közt nem beszéltek, csak magukban dédelgették a tervet. A felmondás után megkezdődött a versengés a munkáért. Vagy a pénzért?

Keserves harc, pletykák özöne jellemezte a lépcsőházban rögtönzött gyűlést. Olyan volt a légkör, hogy ne is beszéljünk róla. A szövetkezet elnöke a fejét fogta.

Az új házmester — a játszótéri nőgárda egyik oszlopos tagjának férje — nyíltan megmondta, a házmesteri cím ugyan rá vonatkozik, de mivel gyes-en van a felesége, ő fogja a munkát végezni, a liftügyeletet ellátni.

Említtettem az elején, hogy csúnya szája volt az első házmesternek. No de a mostanié, mármint a felesége, igencsak túltett rajta. Ezt már nem lehetett megszokni, a lakók hamar rájöttek, nincs is más érdeme, csak a félelmetes szája. Takarítani sosem ért rá, hivatkozott két gyermekére. Néha otthonról is elment, olyankor meg a liftet zárta le. Forrt a lakókban a méreg. Ellenkezni nem mertek, de néha a frissen mosott folyosóra borított tömöntelen mennyiségű tökmag-héj, vagy a leszagott virágok szép bizonyítékai voltak a növekvő ellenszenvnek. Nem volt mit tenni, ez a házmester is lemondott. Dicséretére legyen mondván, elég hamar.

A történetek után nem nagyon tolongtak a házmesteri állásért ebben a lépcsőházban. Aztán, nem is olyan régen a szövetkezet elnöke követtségbe ment az első házmesterhez, mesélni valódi hősiesség. Kérte, vegye vissza újra a munkát. Az újra elédős bizalom szép példája — a felirat, házfelügyelő, ismét az ő ajtájan olvasható.

Jó lenne befejezni itt a mesémet azzal, hogy lám, mint minden régi mesében, ebben a mai-ban is, a rossz elnyeri büntetését, a jó pedig jutalmát. Csakhogy a történet nem lenne igazi. Mert az intrikusok ismét felkapták a fejüket, kikezdték, megfúrták a házmestert újból. És megint nem akadt, aki megvédi. Az emberi túróképességnek is van határa, ennek következtében egy alig száz méterre levő tízemeletes házban most örömmel várják mesém hőstét, aki még bízik abban, hogy nem mindenütt egyformák az emberek.

HONTI KATALIN

Columbus orbem, Montgolfieri coelum...

Kevesen tudják, hogy a harmadik dimenzió, a levegő meghódítására irányuló 18. századi törekvéseknek több magyar kísérletező tudós is résztvevője volt. Közéjük tartozott a szegedi születésű, városunkhoz több szállal is kötődő Szablik István.

A történetet azonban — ha nem is Ikarusnál — legalább az első léggömböt felbocsátó franciáknál, a Montgolfier fivérekéknél kell kezdenünk. Egy napon — szól az anekdota — Montgolfierné asszony szolgálója mosás után gyorsan meg akarta szárítani alszósoknyáját, ezért fölül összekötötte, és a tűzhely fölé akasztotta. A szoknya alatt összegyűlt meleg levegő hatására a ruhadarab egyszerre csak felduzzadt, és a mennyezetig emelkedett. A jelenség láttán sikoltozva rohant ki az udvarra a mindenlány, mintha valami ördögösség történt volna. A lármára előkerülő Joseph Montgolfier létrát hozott, és leszedette a magasban lebegő szoknyát, majd elgondolkodott. — Miért ne emelhetne föl a meleg levegő szoknyánál nehezebb tárgyakat, sőt embereket is?

A tréfás történet persze nem igaz, de mindenesetre szemléletesen magyarázza a léggömböt mozgató fizikai jelenséget. A valóságban a két Montgolfier meglehetősen sokat foglalkozott fizikával, mielőtt sor került volna nevezetes tettükre. A papírgyártás folyamatainak tanulmányozása mellett, megismételték Lavoisier kísérleteit, Priestleynek, a híres fizikusnak egy műve nyomán érdekelte őket a repülés problémája. Tudták arról is, hogy az angol Cavendishnek sikerült előállítania a levegőnél tizenegyszer könnyebb hidrogént, ők azonban mégis a meleg levegő felhajtó erejére bízták léggömbjüket, mely 1783 júniusában Annonay-ban, egy franciaországi vidéki kisváros legelőjéről, a világon elsőként a levegőbe emelkedett.

A francia repülőszervezetet csakhamar Európa-szerte utánozni kezdték. Ezekről a gyakran hihetetlen próbálkozásokról az egykorú újságcikkek tudósítanak.

Az 1794-ben megjelent Bétsi Magyar Mercurius szerint „Dömsödön egy kádár mestere ember magának igen vékony fenýfődeszkaszárnyakat formálván, és azt valami vékony vászonnal bevonván, a repülést megpróbálta és oly szerencsés volt benne, hogy első próbájának alkalmatlanságával is, a réteken egy zenabölglyéről a másra, 15—20 ölnyi [28—37 méter] távolságra számtalan emberek bámulására, Sas módra repedett...”

A Hasznos Mulatságok 1825-ös évfolyamában egy Ciprión nevű laikusról esik szó, „ki a Barátoknak Sebórvosa volt, s tett legelőször próbát a Kárpáthyeken mesterséges szárnyakkal a levegőben repülni (...), a szabad levegőben a veres Klastromtól egy jó távol levő Korona nevű hegynek bérceig repült jó magasan.”

A léggömbkísérletek mindenesetre izgalomba hozták egész Európát. A Magyar Hírmondó 1784-ben arról ír, hogy „Magyar Hazánkban is meg lett már egyszer annak a repülő golyóbinsnak próbája; mely majd csak nem az egész világot fel lázasztotta.” Domin Ferenc volt az, ki repülő szerkezetét gyulladó levegővel, vagyis hidrogénnel megtöltve. „a repülő golyóbinsal, a természetnek illy ritka művelésével, illy hasznos gyönyörködtetést szerzett Nemes Győr városának.”

A francia sikerek után egy évvel a szegedi Szablik István (1746—1816) fizikatanár bocsátott föl „Pesten egy Okör hólyagokból készült, veres festékkel megcifrázott és gyantával békent repülő golyóbit. Ennek oldalára fel vala jegyezve, hogy ha valaki megtalálná, vinné vissza Pestre, egy bizonyos helyre. Alól függetlek róla négy aranyos rojtok és egy kis hajócska. Hossza 26, széle 24 ujjnyi (izol) vala. Fért belé 8177 kubik ujjnyi gyulladó le-

vegő [hidrogén], készíttésére másfél font gálizt olaj [kénsav] kívántatott egy font vaspórral

Újszerű mesterség, míg gömböt küld föl az égbé,
Már is e nagy csodábir járja be Pest piacót,
Mitse törődik a várt nyereséggel az alma kofája,
Elveti azt s felhők tája felé figyelt ő.
Es ki imént még győztes acéllal verte az ellent,
All csak az itt s ámul: tábor a hig levegő.
Semmibe véve a városatyák hírét a poroszló
Ott sétál s bárgyún hőkken: elindul a gép.
Hőkken ezen s már kész az egekre kimondani törvényt,
Igy csúfol ki e kis gömb sok okos koponyát.
Van ki szalad, ki tetőre kap, ut-an törtet a másik,
Itt is, amott is a nép nagy nyakasága tolong.
Igyen látta e könnyű gázzal töltekezett gép:
Elfeledt itt hivatalt, tennivalót, aki él.

(Fordította: T. I.)

Egy esztendővel később Szablikot a szegedi piarista iskola direktorává nevezték ki. Itt Telesi Sámuel gróf látogatása alkalmából 1875. július 6-án került sor léggömberezésre. Az egykorú Magyar Hírmondót olvassuk: „Ezen Golyóbis vékonyan kikészített hólyagokból vala elkészítve, Veres és fehér színre rész-szerint festve, két lábnyi magasságú, három lat nehézségű, s ő Excellenziájának nevét mutató aranyos betűkkel ékesítve vala. Öt minutumok alatt, minékután ő Excellenziája a pánlikát, melyen kötve tartotta, elmentszeni méltóztatott, dél felé igyekezvén a felhők határára emelkedett mozsár pattogások s tapsolások között. Sokkal nagyobb erővel tapasztalá igyekezett ezen Golyóbinsnak annak építője, mint tavalyi esztendőben Pest Városában három ízben tett szerencsés próbáiban. Mi okbul? Tovább való vizsgálódásokra hagyta. Im mi-

képpen tudjuk a külső böles találmányokat mi is követni.”

A híradás utolsó sorai egyben azt a forradalmi számító magatartást is jelzik, amellyel a felvilágosodás természettudományos eredményeit elsajátító Szablik a nálunk még sokak szemében ördögösségnek vagy istenkísértésnek számító léggömböt föl mertec bocsátani. Kísérleteivel, munkásságával nemcsak a szegedi, a magyarországi / természettudomány történetébe is beírta nevét.

A Somogyi-könyvtárban július 21-én megnyílt dokumentumkiállítás, mely a természettudományok szegedi tudósaiival, műhelyeivel ismerteti meg a látogatókat. Szablik Istvánnak is emléket állít. De ennél talán még többet is tehetnénk. A felvilágosodáskori, szegedi fizikatudósról épülő városrészeink egyikébe akár egy utcát is elnevezhetnénk.

TÉGLÁSY IMRE

Budapesti levél — Szegedről...

Egy emberöltő — 30 év múlt el azóta, hogy elköltöztem Szegedről, apám és összes felmenőim szülővárosából...

Közhelyként hangzik talán, de így igaz: *lélekben mindig szegedi maradtam.* Apám egykori, felejtéhetetlen barátjával szólva: „Feledni nem könnyű a föld ízet, / Könnyek vizét és a Tisza vizét...”

„Szeretnék néha visszatérni még” — mondta Gyula bácsi, aki-nek morózus külsejétől gyermekként visolyogtam, de mert apám nagyon szerette őt, én is felnéztem rá.

Most, hogy jó pár év múltán néhány napra én is visszatértem ide, nagy örömeim és könnyeim városába; megrendülve tapasztaltam, hogy egykori jó barátaim zöme szelíd árnykét merült el a múlt feneketlen kútjában.

De ahogy végigmentem a régi, s éppen szépülő szegedi Belváros terein, utcáin, a kedves árnyak rendre megszólítanak:

A Dugonics téren elsielt mellettem Halasy-Nagy József és Sik Sándor professor. Talán éppen vitáznak valamiről, de szívélyesen bölintanak felém. Tudom, hogy interjúra mindig készséggel fogadnak...

A Klauzál téren Rusznyák István professzor jön szembe. Tudom, hogy hazatért már, és nyilatkozni kíván az orvoskamara felállításáról. Korányi Andrásnál, adjunktusánál találkozunk, aztán együtt megyünk el hárman az újságíróklubba.

A nagy posta mellett Schmidt Henrik professor álldogál, kezében a „Délmagyarország” utolsó példányát. A lapot a németek előző nap betiltották, de már napok óta érkeztek címünkre az előfizetői lemondások.

— Professor úr, a német tan-szék vezetője, nem mondta még le a Délmagyarországot? — kérdezem.

— Eszembe sem jutott, a ked-venc lapom, s Fridaé, a feleségemé is...

— Betiltották, professor úr, nem tudja még? A németek... — Ezek nem németek! — szól árnyhoz nem illően haragos arccal, és legyint egyet.

Furcsa talán, hogy eddig csak professorok arnyai kísértek a szegedi utcák ragyogó verőfényében. Hát igen, az egyetem volt az egyik részortom, s a városháza, a színház és a zenévilág, szabadtéri játékok, színes riportok. Lehotay Árpád, Beregi Oszkár, Patay Kálmán, Fricsay Ferenc, Sugár Jenő és még sok-sok nagy-szerű művész, komédiás arnya szállt tova a múltból, nem győzöm köszöntení őket.

A szegedi I. Népbírósi Tanács — amely a felszabadulás után elsőként alakult meg az országban — hét tagja közül csak az elnök: dr. Bószó Ferenc és Pusztai József, meg jómagam vagyunk az élők sorában. Pusztainé Pászti Mária barátóm meghívásának tettem eleget, s pár napig náluk vendégeskedtem. S íme, az ő kedves családi felszűk-re is félárnyék borult: nébőbírtársam, Pusztai Józsa történelmi harcokban és nehéz küzdelmekben kifáradt szívvel vonult be a klinikára, hogy a „pace maker”-nek nevezett okos kis műsért állítsanak be a mellkasába, 70 éves, elfáradt szívének gyámolá-ként... Szerencsére, megújult életkedvvel kielégítő egészségi állapotban tért haza a klinikáról.

Ez a „happy end” elfordította tekintetemet a múlt árnyairól. Megnéztem a jelen reflektorfényében a jövőnek épülő új városrészeket is. Elálmlékdóttam Tarján magasba szökkenő, modern épülettömegén és az újszegedi arnyas fasorok mögül kibúvó, színes, hangulatos lakóházakat is megcsodáltam. Nem mintha Budapest nem ékeskedne ezer és ezer hasonlókkal, de hát Szeged az mégis csak Szeged... Amiben mindig hittem és hinni is fogok, amíg csak élek; Szegednek nemcsak nagy múltja van, de van nagy jövője is! CSÁNYI PIROSKA